

Sanja Cvetnić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti

Franc Jelovšek i novopronađeni oslik kapele sv. Ivana Nepomuka (1749.) u franjevačkoj crkvi Presvetog Trojstva u Karlovcu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*Primljen – *Received* 31. 5. 2023.DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2023.47.05>

Sažetak

U franjevačkoj crkvi Presvetoga Trojstva u Karlovcu, u kapeli izvorno podignutoj 1748. godine – za koju su novac darovali Feldmarschall Joseph Maria Friedrich Wilhelm Hollandinus von Sachsen-Hildburghausen, Vice-Colonello Maximilian Josef barun Mittrowsky von Mitrowitz und Nemyschl i ilirski konjanici – prije nekoliko godina otkriveni su fragmenti zidnoga i svodnog oslika s ikonografijom sv. Ivana Nepomuka iz 1749. godine. Fragmenti u gornjem dijelu zidnog plašta i u kupoli omogućuju

djelomičnu rekonstrukciju sadržaja, ali i prijedlog autorskog imena uz koje bi se oslik mogao vezati, Franca Jelovšeka, i to u razdoblju njegova stvaralačkog vrhunca. Čašćenje sv. Ivana Nepomuka nakon kanonizacije (1729.) – za koju su se osobito zalagali habsburški vladari – dio je skupine vjerskih praksi poznate prema sintagmi pietas Austriaca. Pristajanje uz nju iskaz je lojalnosti prema vladajućoj dinastiji, posebno važan u vrijeme ratova za austrijsko nasljeđe.

Ključne riječi: *Franc Jelovšek, Karlovac, franjevačka crkva, sv. Ivan Nepomuk, barokno slikarstvo, pietas Austriaca*

U franjevačkoj crkvi Presvetog Trojstva u Karlovcu, u kapeli s povijesnim titularom sv. Ivana Nepomuka, a od 1904. godine Majke Božje Lurdske, godine 2019. otkriveni su fragmenti zidnoga i svodnog oslika, oštećeni preslikom i preličem (sl. 1).¹ Kapelu prvi spominje Radoslav Lopašić (1879.) koji piše da je: »podignuta u ukusnom slogu«,² a stoljeće poslije Paškal Cvekan (1979.) navodi podatke o njezinoj gradnji, smještaju i dimenzijama.³ Ni jedan ni drugi ne spominju izvorni oslik kapele, no navodi ga Đurđica Cvitanović (1985.): »Kapelu sv. Ivana Nepomuka dao je podići princ *Hildburghausen* 1749. Bila je ukrašena slikama iz života svetaca i obojena.«⁴ Kapela je prigradena crkvi na zapadu (na strani poslanice), s ulazom iz lađe. Kvadratna je tlocrta, nadsvođena kupolom s lanternom te zaključena prikličenom apsidom, nadsvođenom polukalotom (sl. 2).

Kronika franjevačkog samostana u koju su u zajednički svezak, uz bilješke kroničara uvezani i izvorni dokumenti, prijepisi i koncepti molbi – tako da joj odgovara oznaka »Archivium«, ispisan krasopisom na naslovnici – godine 1746. donosi prvu bilješku vezanu za (buduću) kapelu sv. Ivana Nepomuka, a to je odluka konjanika u Karlovačkom generalatu da sveca odaberu zaštitnikom.⁵ Te godine osnovana je karlovačka graničarska konjanička pukovnija, zvana

husarskom (njem. *Carlstädter Husaren-Regiment*).⁶ Uz tekst odluke o odabiru zaštitnika nije zabilježen datum, ali on se nalazi u Archiviumu nakon prijepisa pisma s nadnevkom 25. listopada 1746. i prije molbe »gvardijana i cijeloga samostana franjevaca u Karlovcu« (također bez datuma, ali prema godištu upisa iz iste godine), upućene »najslavnijem vojvodi, najmilosrdnijem knezu, vrhovnom zapovjedniku« (bez imena) i pisane njemački, goticom. Kad se iz nje izuzmu barokne hiperbole, sažmu ponavljanja i kičeno obraćanje, ona glasi: »...Preuzvišeni gospodine i knezu, (...) Ponizno (...) upućujemo molbu nekolicine ljubitelja i poštovatelja čudotvornoga svetoga Ivana Nepomuka (...) za izgradnjom kapelice u njegovu čast u zapadnom krilu ovdašnje crkve, uz vrata pod nazivom Loreto, u smjeru prolaza. U kapelici bi se postavio i oltar u čast navedenoga Ivana Nepomuka, a u tu svrhu, među drugim dobročiniteljima, jedan želi odmah dati doprinos od 100 dukata. Naravno da (...) izgradnji kapelice ne želimo pristupiti bez Vašega uzvišenoga odobrenja, (...) posebno zbog proširenja izvan zidova crkve (...) te sve ovisi o Vašoj odluci. (...) Nadamo se (...) da ćete predloženu gradnju i odobriti (...), jer gradnja ove kapelice svakako bi pojačala i vjerski zanos ljudi i odala čast svetom Ivanu Nepomuku. (...) Isto tako, ne želimo da donosite odluke u žurbi i ne

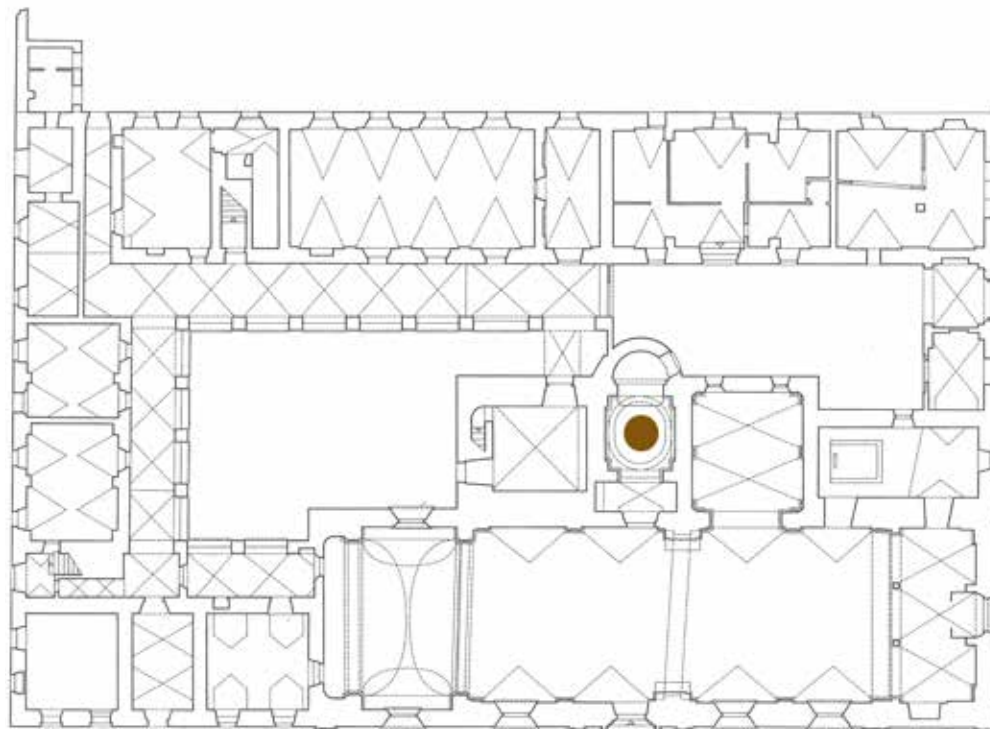

1. Franc Jelovšek (ovdje pripisano), *Sv. Ivan Nepomuk pred kraljem Vjenceslavom (Václavom IV.)*, 1749., detalj sveca. Karlovac, franjevačka crkva Presvetoga Trojstva, kapela sv. Ivana Nepomuka (© Franjevački samostan, Karlovac, foto: Damir Stošić, 2022.)

Franc Jelovšek (attributed here), St John of Nepomuk in front of King Wenceslaus (Václav IV), 1749, detail of the saint, Karlovac, Franciscan church of the Holy Trinity, chapel of St John of Nepomuk

želimo utjecati na Vaše promišljanje. (...) Ponizno molimo da odobrite izgradnju, a time naravno i njezino izdržavanje. Ponizno se preporučamo Vašoj milosti.«⁷

Kratko odobrenje molbe u dnu stranice potpisano je monogramom u kome se razabiru slova »J«, »F« i – najveće – »H«, što se – uz titule u obraćanju te uz podršku natpisa u crkvi – može razriješiti u Joseph Maria Friedrich Wilhelm Hollandinus von Sachsen-Hildburghausen (Schloß Erbach, Odenwald, 1702. – Hildburghausen 1787.). Njemački princ je u habsburškoj i hrvatskoj vojnoj povijesti zabilježen zahvaljujući preustroju Karlovačkoga i Varaždinskog generalata koji je proveo.⁸ Rođen kao protestant u Tiringiji, pridružio se habsburškoj vojsci 1719. godine kao niži časnik, a od 1728. godine – kada je prigrlio katoličanstvo i pridao svome imenu Friedrich Wilhelm još i Joseph Maria – započinje uzlet njegove vojne karijere: 1744. godine, četiri godine prije donacije za kapelu sv. Ivana Nepomuka, postao je *Feldmarschall*.⁹ Njegovo ime (»IOSEPH«) čitamo i danas u lađi, nad ulazom

2. Tlocrt franjevačkoga samostana i crkve Presvetoga Trojstva u Karlovcu s označenom smještajem kapele sv. Ivana Nepomuka (izvorni nacrt izradili S. Pinter, M. Macarol, Planoteka Instituta za povijest umjetnosti, inv. br. IPU-P-01718)

Ground plan of the Franciscan monastery and the church of the Holy Trinity in Karlovac with the indicated location of the chapel of St John of Nepomuk

3. Đuro Griesbach, ulaz u kapelu sv. Ivana Nepomuka sa spomen-pločom, pogled iz lađe crkve Presvetoga Trojstva u Karlovcu, 1938., snimak iz Schneiderova fotografskoga arhiva, SFA-1276 (© SFA, HAZU, Zagreb)

Đuro Griesbach, entrance to the chapel of St John of Nepomuk with the memorial plaque, view from the nave of the church of the Holy Trinity in Karlovac, 1938

u kapelu sv. Ivana Nepomuka (a ispod empole), gdje je u mramornu ploču uklesana godina 1748., odabrani titular i povod gradnji – u svrhu širenja vjere među vojskom – te donatori, saski *dux*, *ilirski* konjanici i njihov zapovjednik:

DEO ET D. IOAN. NEPOMUC. SACRUM / SACELLUM
HOC ERIGERE ASGRESSUS / RELIGIONIS INTER MILI-
TARES CURAS OBSERVANTISS / SERENISS. HEROS. IO-
SEPH. SAXSON DUX. / SUO, ET EQUESTRIS ILLIRYCÆ
COHORTIS IMPENDIO / CURANTE EJUSDEM COHOR-
TIS CHILIARCHA / AN. XL. VIII. SUPRA MDCC.

Artur Schneider dao ju je fotografski zabilježiti u topografskom obilasku Karlovca 1938. godine (sl. 3),¹⁰ a na snimku se nazire i nutrina kapele: vidljiva je špilja Majke Božje Lurdske, podignuta u svibnju 1904. godine, i dijelovi tadašnjega preslika.¹¹ Vremenski okvir postavljanja spomen-ploče pruža prvi svezak zemljopisno i kronološki organizirane povijesti franjevačkog reda *Germania franciscana* (1777.), jer je u njemu naveden.¹² Naglasak na donatorskoj ulozi vojvode von Sachsen-Hildburghausena razumljiv je u gradu u kome je sva vlast, i civilna i vojna, bila u njegovim rukama, što je bio administrativni uvjet za potpunu habsburšku suverenost na graničnom području.¹³

Osim spomen-ploče na južnom zidu kapele, još jedno naručiteljsko ime otkriva ulomak oslika s grbom, ispod koga je slikani medaljon s natpisom u tri retka. U prvom redu ispisano je: »(D.?) Max. Jos. L. B. de Mittrovsk(y?)«. U drugom je retku navedena pukovnija: »SCR M. equestris Carls(.) Legio.«, a u trećem retku vojni čin: »Vice-Colonello« (sl. 4). I na kamenoj ploči pred kapelom posebno je istaknuta zasluga »zapovjednika kohorte« (*cohortis chiliarcha*),¹⁵ a ovdje je ispisano ime prvog zapovjednika karlovačke graničarske konjaničke pukovnije, potpukovnika Maximiliana Josefa baruna Mittrowsky von Mitrowitz und Nemyschl (češ. Mitrovští z Mitrovic a Nemyšle; Brno 1709. – 1782.).¹⁶

4. Franc Jelovšek (ovdje pripisano), grb i natpis s imenom donatora kapele, 1749. (© Franjevački samostan, Karlovac, foto: Damir Stošić, 2022.)

Franc Jelovšek (attributed here), coat of arms and inscription with the name of the donor, 1749

5. Franc Jelovšek (ovdje pripisano), *Sv. Ivan Nepomuk pred kraljem Vjenceslavom (Václavom IV.)*, 1749. (© Franjevački samostan, Karlovac, foto: Damir Stošić, 2022.)

Franc Jelovšek (attributed here), St John of Nepomuk in front of King Wenceslaus (Václav IV), 1749

Podrijetlom iz Češke, obitelj Mittrowsky von Mitrowitz und Nemyschl razgranala se posjedima i obiteljskim odvjetcima u Moravsku, Šlesku i Mađarsku.¹⁷ Maximilian Josef priključio se carskoj vojsci 1730. godine, s dvadeset i jednom godinom, a nakon Hrvatske (i Banata), vojnu je karijeru okončao u rodnom Brnu kao *Feldmarschall-Lieutenant* (od 1773.).¹⁸ U Hrvatskoj se vjerojatno dugo zadržao jer je u rukopisnoj carskoj povelji od 11. rujna 1769. – kojom su braća Maximilian Joseph i Johann Baptist Mittrowsky von Mitrowitz und Nemyschl dobili titulu grofova – karlovački donator Maximilian Joseph pohvaljen da ne šteti truda, a ni troška (to jest vlastite imovine) da stanovnike »naše nasljedne Kraljevine Hrvatske« osposobi za »naše vojne službe«.¹⁹ Grb slikan na zidnoj slici odgovara heraldičkom opisu koji donosi Ernst Heinrich Kneschke (1853.): crveni štit s okomitom srebrnom prugom, nadvišen jednom kacigom i povrhu nje dva bivolja roga obojana ukriženim srebrnim i crvenim prugama.²⁰ To je osnovni grb koji je ostao u središtu i novoga grba nakon dobivanja titule grofa (1769.), koji je proširen grofovskom krunom, još parom kaciga, lavova i drugih simbola dostojnih nove časti i onodobne heraldičke mode.

Bogati Archivium pod godinom 1747. – ispod bilješke o svečanoj liturgijskoj proslavi spomendana sv. Ivana Nepomuka 16. svibnja s konjanicima Karlovačkoga generalata²¹ – dopisuju da je oslik kapele sv. Ivana Nepomuka dovršen 1749. godine: »Ædificio Capellæ S. Joannis Nepomuceni votum fuit initium Anno 1748, quæ capella sequenti anno 1749 totaliter una cum pictura terminata fuit, uti et sacristia.«²² U nastavku zabilježeno je i to da je senjski biskup Juraj Vuk

(Wolfgang) Čolić blagoslovio kapelu sv. Ivana Nepomuka – dakle uređenu i liturgijski opremljenu – na treću nedjelju od Uskrsa 1750. godine: »19 Aprilis in Dominica tertia post Pascha 1750 benedicta fuit Capella Sti Joannis Nepomuceni ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Wolfgango Chiolich Episcopo Segniensi, quam solemnitate P. Maximus Seldere (?) eleganti sermone decoravit.«²³ U tako se uređenoj i blagoslovljenoj kapeli sv. Ivan Nepomuk častio malo više od stoljeća, a potom je sagrađena nova kapela sv. Ivana Nepomuka na Rakovcu (1854.), predgrađu Karlovca, i u nju je prenesen oltar iz stare kapele istog sveca u franjevačkoj crkvi.²⁴ Možda se radilo tek o prijenosu oltarnog nastavka, jer godine 1904. Archivium bilježi: »Počeli rušiti stari oltar u kapelici sv. Ivana sada zvanog Lurd, jer je po prilici deset godina na oltaru bio kip lurdске majke (*sic*) Božje.«²⁵

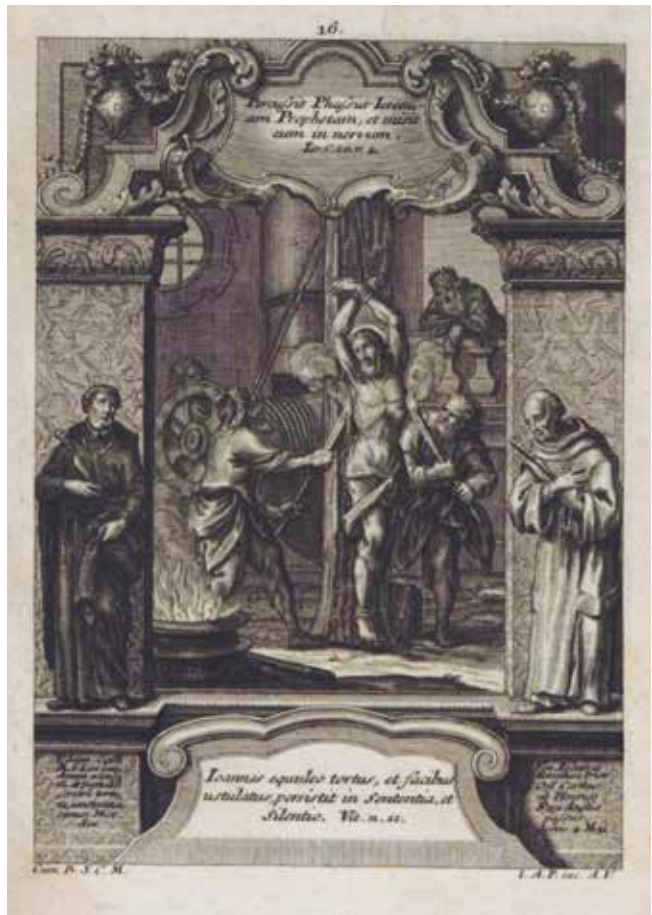
Novootkriveni fragmenti oslika pružaju dovoljno vizualnih podataka, a da se mogu prepoznati hagiografske epizode kojima je oblikovana ikonografija oslika. U gornjem dijelu zidnog plašta na jugu prepoznajemo prizor *Sv. Ivan Nepomuk pred kraljem Vjenceslavom (Václavom IV.)*. (sl. 5). Svetac je prikazan s desna, srednje dobi s kratkom bradom i brkovima, odjeven u svećeničko ruho – bijelu roketu i ogrnut krznenom mocetom, s pektoralom visokih prelata na prsima, a ispod tih gornjih slojeva ruha proviruje crni talar. Osim uobičajenog opisa liturgijskom odjećom, svečev identitet označen je i kažiprstom desne ruke na ustima, gestom koja prenosi njegovu odluku da šuti i da odbije ponudu kralja Vjenceslava IV. da u zamjenu za odavanje kraljičine ispovjedne tajne dobije biskupsku čast (mitra i pastoral naslikani su

6. Franc Jelovšek (ovdje pripisano), *Mučeništvo sv. Ivana Nepomuka*, 1749. (© Franjevački samostan, Karlovac, foto: Damir Stošić, 2022.)

Franc Jelovšek (attributed here), Martyrdom of St John of Nepomuk, 1749

pred svecem, odloženi). Na sučeljenome, sjevernom zidu prikazano je *Mučeništvo sv. Ivana Nepomuka* (sl. 6), događaj koji hagiografski slijedi – no nije prikazana najčešća, završna epizoda mučenja u kojoj je svetac (ili njegovo izmučeno tijelo, *corpus delicti*) bačen s Karlova mosta u Pragu u rijeku Vltavu – nego mučenje ovoga kanonika Praške nadbiskupije prema kraljevoj zapovijedi gorućom bakljom, sve do smrti. Sv. Ivan Nepomuk je razodjeven, a pod njim je dijelom vidljiva čipka odložene rokete. Ruke su mu zavezane i visoko podignute vitlom čiji konop poteže vojnik s kacigom s lijeva. S desna bradati i brkati mučitelj s neobičnom kapom probada sveca kopljem (?), a drugi – tek rukama vidljivi – približava baklju prema nagom torzu bespomoćnoga kanonika. U ikonografskom čitanju ovoga prizora, kao i za druge fragmente oslika, pomoć pružaju svetački životopisi češkog isusovca, hagiografa i povjesničara Bohuslava Balbína, pisca nekoliko *vitæ* (rukopis iz 1670., tiskana izdanja iz 1680. i 1682.), no najviše postumno izdanje (1725.) zbog bakroreza Johanna Andreasa Pfeffela (Bischoffingen, 1674. – Augsburg, 1748.), među kojima je i onaj s usporedivim prizorom mučeništva (sl. 7).²⁶ Na trećem otkrivenom dijelu oslika, u kupoli, otkriven je anđeo svirač, s violom i s trombonom (sl. 8), vjerojatno dio *Nebeske proslave sv. Ivana Nepomuka*, kako

7. Johann Andreas Pfeffel, *Mučeništvo sv. Ivana Nepomuka*, 1725., knjižni bakrorez br. 16 (izvor: Bohuslav Balbín, *VITA B. JOANNIS NEPOMUCENI, AUGUSTÆ VINDELICORUM*, Typis JOANNIS JACOBI LOTTERI, Anno 1725.)

Johann Andreas Pfeffel, Martyrdom of St John of Nepomuk, 1725

8. Franc Jelovšek (ovdje pripisano), *Nebeska proslava sv. Ivana Nepomuka*, detalj anđela svirača (© Franjevački samostan, Karlovac, foto: Damir Stošić, 2022.)

Franc Jelovšek (attributed here), Heavenly Celebration of St John of Nepomuk, detail of the musician angel

je to, primjerice, slučaj na osliku u kapeli dvorca u Tuštanju (1730.), pripisanom Francu Jelovšku.²⁷ I tamo je *Nebeska proslava sv. Ivana Nepomuka* slikana u kupoli, a mučeništvo sv. Ivana Nepomuka (u dva prizora, s gorućim bakljama i potom bacanjem tijela s mosta) na zidu svetišta.

Uvidom u otkrivene fragmente moguće je predložiti i ime autora oslika, vodećega kranjskog slikara u tehnici *al fresco*, Franca Jelovšeka (Mengeš, 4. listopada 1700. – Ljubljana, 31. svibnja 1764.).²⁸ Njegov dolazak u Karlovac ne čudi jer kranjsko-karlovačke umjetničke veze bile su uspostavljene i očekivane – pogotovo u franjevačkoj Hrvatsko-kranjskoj provinciji Sv. Križa, pa su tako samo u prethodna dva desetljeća karlovački franjevci pred crkvom naručili novu skulpturu Bezgrješne (1730.) od Francesca Robbe, mletačkog kipara nastanjena u Kranjskoj i zadužili kranjskog slikara (podrijetlom iz Lorraine) Valentina Metzingerera za oltarne pale u crkvi: *Sv. Petar Regalat* (potpisana i datirana 1743.), *Sv. Nikola* i *Sv. Juraj u borbi sa zmajem* te slike nešto manjih dimenzija *Sv. Josip s djetetom Isusom*.²⁹ Osim toga, tri godine poslije karlovačkog oslika Franc Jelovšek oslikao je svetište crkve Uznesenja Marijina u Samoboru (1752.), također franjevačke,³⁰ a desetljeće potom njegov sin Kristof Andrej Jelovšek svetište isusovačke crkve sv. Katarine Aleksandrijske u Zagrebu (1762.).³¹

Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (1858.), koji u *Slovniku* tek naznačuje: »Iz sloga vidi se, da je umjetnik učio u Talijanskoj«,³² potom Viktora Steske (1927.), koji je upozorio na Jelovšekovu arhivski potkrijepljenu vezu sa starijim slikarem Johannom Michaelom Reinwaldtom (Rainbolt; Ljubljana, 1660. – 1740.) kao svjedokom na vjenčanju i vjerojatnim prvim učiteljem, ali bez odjeka u potpunom slikarevu opusu,³³ do autora najopsežnijih studija o slikaru Staneta Mikuža – *Ilovšek Franc, baročni slikar 1700–1764* (1939. – 1941.) te *Slogovni razvoj umjetnosti Franca Ilovšeka* (1942.)³⁴ i dalje, svi autori ističu presudni utjecaj Giulia Quaglia (Laino, Val d'Intelvi, 1668. – 1751.).³⁵ Njegove slike iz prvoga (1703. – 1706.) i drugoga ljubljanskog boravka (1721. – 1723.) bile su Jelovšku dostupne i stalni uzor,³⁶ a u drugom boravku vjero-

jatno se i pridružio Quagliovoj radionici.³⁷ Kada se usporede prizori mučenja, na kojima su oblikovanje i mehanika tijela u pokretu posebno istaknuti, primjerice, Quagliovi prizori na svodu lađe u katedrali sv. Nikole u Ljubljani – *Sv. Nikola kao nadbiskup Mire tješi i ohrabruje mučenike te Ubojstva i pljenidba dragocjenosti u svetištu u Miri* (1705. – 1706.) – s »krpenim« ugovima protagonista na Reinwaldtovoj svodnoj slici *Mučenje sv. Stjepana prvomučenika* u župnoj crkvi sv. Stjepana u Štepanjoj Vasi (signirana i datirana 1719.), postaje razvidno od koga je Jelovšek mogao usvojiti pouku o dramatskoj snazi kompozicija i narativnoj moći tijela. Svjedočanstvo toga nalazimo u osliku spomenute župne crkve sv. Petra u Ljubljani, na prizoru *Mučeništvo sv. Petra* na svodu lađe ili kasnije, u spomenutoj crkvi u Štepanjoj Vasi (1744.), gdje je Jelovšek – već blisko vremenu oslika u Karlovcu – između ostalih slika ostvario i narativni prizor u pozadini drvene i polikromirane skulptorske skupine s protagonistima *Raspeća* Henrika Mihaela Löhra (sl. 9).³⁸ Dojam sudjelovanja slikanih figura s onima kiparskima u potpunosti je ostvaren zahvaljujući uvjerljivosti slikanih volumena i crtačkoj vještini u perspektivnom skraćanju udova i draperije. Takvu prostornu sugestivnost u oblikovanju tijela i draperije u pokretu nalazimo i na novootkrivenim fragmentima u Karlovcu. Ferdinand Šerbelj (2011.) s Jelovšekom otvara veliko poglavlje izložbenog kataloga o kasnobaroknom slikarstvu u Kranjskoj, a razdoblje njegove djelatnosti između oslika hodočasničke crkve sv. Lucije u Skaručni (1748.) i marijanske hodočasničke crkve u Sladkoj Gori (1752. – 1753.) – u koje vremenski ulazi i karlovački (i samoborski) oslik – označuje autorovim stvaralačkim vrhuncem.³⁹ Jelovšekova vještina i znanje o baroknom iluzionizmu ogledaju se u prilagođavanju perspektivnih skraćanja s obzirom na motrište gledatelja, potom u slikanoj arhitekturi i *quadraturi* te slikanim oltarima. Koristi se iluzionističkim postupkom umetanja slikanih okvira s prizorima u cjeline oslika, kao da su »preneseni« u njih (tal. *quadro riportato*), ali u razvojno složenijem sustavu Pietra da Cortone (njem. *Cortonasystem*), u kome se te umetnute slike prepleću s naslikanim *stucco*-uresima (tal. *stucco finto*).⁴⁰ Osim značajki zrelobaroknih rješenja, Jelovšek gdje gdje na svodnim zonama razdvaja tlo promatrača od slikanoga tla, što je značajka rokoka, primjerice, na slici *Sveti Petar liječi opsjednutoga* u svetištu župne crkve sv. Petra u Ljubljani (1731. – 1734.), gdje je golemim stubištem – pozornicom događaja – razbio iluziju prostornog jedinstva stvarnoga i slikanog prostora.⁴¹

Podudarne značajke u oblikovanju tijela i draperija, tipologija likova i srodni kromatski odabiri uporišta su za atribuciju karlovačkih fragmenata Francu Jelovšku. Potvrde njegova autorstva nalazimo i u morellijanskim svjedočanstvima poput srcolikih usnica, ruku naglašeno širokih dlanova te srodno oblikovanih sjena na prstima (tamni potezi uzdužnih sjena), crteža ušiju – što sve svjedoči, primjerice, usporedba lika sv. Ivana Nepomuka pred kraljem Vjenceslavom IV. u Karlovcu (sl. 1) s istoimenim svecem kao slikanom asistent-skom skulpturom na oltaru Marije Pomoćnice u svetištu kapele dvorca Ajman kod Svetog Duha (Škofja Loka), datiranoj između 1739. i 1746. godine (sl. 10).⁴² Tipološki su dva rješenja srodna, ali zrcalna jer je sv. Ivan Nepomuk u

9. Franc Jelovšek (zidna slika) i Henrik Mihael Löhr (kipovi), *Raspeće*, nakon 1744., Štepanja vas, crkva sv. Stjepana (Štefana) mučenika (© ZRC SAZU UIFS, foto: Andrej Furlan, 2012.)
Franc Jelovšek (mural) and Henrik Mihael Löhr (statues), Crucifixion, after 1744, Štepanja Vas, church of St Stephen Martyr

Karlovcu prikazan u lijevom, a u dvorcu Ajman u desnom poluprofilu: obojica su srednje dobi, svjetlosmeđe blago valovite kose, s čuperkom u obliku slova »S« na čelu, kratkih brkova i tanke brade koja se proteže uz donju čeljust od uha do uha. Raspored sjena na licu ističe upijene obraze. Usporediva su i druga rješenja, primjerice, bogate arhitektonske profilacije na prizoru u kraljevskoj palači s kraljem Vjenceslavom IV. u Karlovcu te na slikanom oltaru Uznesenja Marijina (1752.) u Samoboru ili pak krupni »glineni« uvojci sv. Ivana Nepomuka u Karlovcu (sl. 1) te mladića zaljubljen u sv. Luciju (sl. 11) u Skaručni.

Brojna izdanja objavljena u Habsburškoj Monarhiji prije beatifikacije (1721.) i kanonizacije (1729.) sv. Ivana Nepomuka (Pomuk, danas Nepomuk, između 1340. i 1350. – Prag, 1393.) potvrde su zauzetosti plemićkih i svećeničkih elita u promociji svečeva čašćenja,⁴³ a najviše od svih to svjedoči *Collectio epistolarum*, zbirka pisama iz 1720. godine upućenih papi Klementu XI. Albaniju i nadležnome Svetom zboru za obrede i slavlja (lat. *Congregatio pro sacris ritibus et caeremoniis*), objavljena godinu poslije.⁴⁴ Predvode je pisma Karla VI. Habsburškoga i njegove supruge Elizabete Kristine od Brunswicka-Wolfenbüttela, a nakon carskog para

10. Franc Jelovšek, *Sv. Ivan Nepomuk*, 1739. – 1746., detalj slikanoga oltara Marije Pomoćnice, kapelica u dvorcu Ajman pokraj Svetog Duha u blizini Škofje Loke (© ZRC SAZU UIFS, foto: Helena Seražin, 1998.)

Franc Jelovšek, St John of Nepomuk, 1739–1746, detail of the painted altar of Mary Help of Christians, chapel in the Ajman Castle near Sveti Duh in the vicinity of Škofja Loka

slijede pisma poljskog kralja Augusta II. Jakoga te još dvadeset osam kardinala i nadbiskupa s područja Monarhije te četrdeset šest provincijala redova, priora samostana i drugih crkvenih uglednika (uglavnom iz austrijskih i čeških crkvenih pokrajina, niti jedan iz Hrvatske). Pisma potvrđuju tradiciju čašćenja Ivana Nepomuka među češkim vjernicima i svjedoče o osobnoj privrženosti tom kanoniku Praške nadbiskupije – u čemu se posebno ističe caričino pismo – što je sve objavom *Collectio* oblikovalo ideju o potpunom vjersko-političkom konsenzusu u Monarhiji oko pitanja njegove svetosti. U *Rimski martirologij* sv. Ivan Nepomuk ušao je 1729. godine kao mučenik ispovjedne tajne: »Pragæ, in Bohémia, sancti

11. Franc Jelovšek, *Zaljubljeni mladić nagovara sv. Luciju na brak*, 1748., detalj mladića, Skaručna, crkva sv. Lucije (© KDFJM, Menges, foto: Peter Škrlep, 2016.)

Franc Jelovšek, A Young Man in Love Persuades St Lucy to Marry Him, 1748, detail of the young man, Skaručna, church of St Lucy

Joannis Nepomuceni, Metropolitanæ Ecclesiæ Canonici; qui, frustrâ tentatus, ut Sigilli Sacramentalis fidem pröderet, in flumen Moldâvam dejéctus, Martyrii Palmam emeruit.⁴⁵ Međutim, u državnom okviru Monarhije pobožnost prema sv. Ivanu Nepomuku postala je vjersko-politički znak odanosti dinastiji, dvoru i elitama, a u tijeku ratova za austrijsko nasljeđe (1740. – 1748.) presudna je bila lojalnost vojske, ovdje vrhovnog zapovjednika *Feldmarschalla* Sachsen-Hildburghausena, zapovjednika pukovnije Mittrowsky von Mitrowitz und Nemyšl i konjanika u Karlovcu. Širenje pobožnosti sv. Ivanu Nepomuku ulazi u skup odabranih kolektivnih vjerskih praksi (tijelovske procesije i klanjanja Presvetome, marijanska hodočašća, pobožnosti Križnog puta, proslave proglašenja svetaca) te naručiteljskih i intelektualnih poduhvata, zbirno imenovanih *pietas Austriaca*.⁴⁶ Na području Zagrebačke biskupije bilježimo još dva habsburška *Feldmarschalla*, ali ujedno i hrvatska bana, kao promicatelje svečeve slave u ratno doba: na početku Sedmogodišnjeg rata (1756. – 1763.) Karlo Josip (Karl Josef) Batthyány darovao je relikvijar sv. Ivana Nepomuka, djelo Josepha Mosera, i unio ga u svečanoj procesiji s biskupom i kanonicima u zagrebačku katedralu (1756.),⁴⁷ a bočni oltar sv. Ivana Nepomuka (1763. – 1769.) s grbom Franje (Ferenca) V. Leopolda Nádasdyja podignut je na kraju tog rata u župnoj crkvi u Požegi (danas katedrali), posvećenoj zaštitnici Marije Terezije, sv. Tereziji Avilskoj.⁴⁸ Taj strateški okvir pobožno-političkih donatorskih gesta vojne elite začel je gradnjom kapelice (1748.) u središtu Karlovačkoga generalata i oslikom – pripisanim Francu Jelovšku – s ikonografijom sv. Ivana Nepomuka (1749.).

Bilješke

1 Na pomoći u istraživanju zahvaljujem fra Krunoslavu Albertu, gvardijanu franjevačkog samostana u Karlovcu (do srpnja 2023.) i Tatjani Horvatić, voditeljici Službe za pokretnu, etnografsku i nematerijalnu baštinu u Ministarstvu kulture i medija Republike Hrvatske. Na njezin poticaj istražne radove u kapeli proveo je Branko Kladarin (2019./2020.), pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Nakon potresa (29. prosinca 2020.) – u kojoj kapela i otkriveni dijelovi oslika nisu nastradali – započela je konstruktivna obnova crkve i samostana, pa su istražni radovi na osliku privremeno zaustavljeni. Namjera ovoga rada je upozoriti, u međuvremenu, na važnost nastavka tih radova i prezentacije oslika koji pridružuje veliko barokno slikarsko ime karlovačkoj sakralnoj baštini.

2 RADOSLAV LOPAŠIĆ, *Karlovac: poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb, 1879., 121.

3 »Kao građevina ta je kapela 10,9 metara duga, 4,5 metara široka, a 10,5 metara visoka.«, PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Karlovcu*, Karlovac – Virovitica, 1979., 66.

4 ĐURĐICA CVITANOVIĆ, *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja. Knjiga I. Gorički i Gorsko-dubički arhiđakoniat*, Zagreb, 1985., 254.

5 »(1746.) Militia Equestris huius Generalatus in Patronum sibi delegit prodigiosum S. Joannem à Nepomuk Martyrem, in cuius honorem intendit construere Sacellum ex adverso Capella Lauretana: Cùm verò prædictum Sacellum necessariò ad publicum forum protendi deberet, Serenissimo Principi ut id clementer indulgeat seguens supplex libellus porrecti fuit.« Arhiv Franjevačkoga samostana u Karlovcu, Archivium Conventus Carolstadiensis SSmæ Trinitatis, I. dio B-1-1/512, 1657. – 1930. (dalje: AFSK, Archivium), p. 37.

6 »Der Anfang wurde hiermit 1746 in Kroatien gemacht. Die Gränztruppen wurden districtweise in Regimenten eingetheilt und erhielten auch in Friedenszeiten beständige Offiziere. Die Direction über sie wurde dem Feldmarschall Joseph Friedrich Wilhelm, Prinzen von Sachsen-Hildburghausen, anvertraut, welcher im Karlstädter Generalat 4 Infanterie- und ein Husaren-Regiment, und im Warasdiner Generalat 2 Infanterie- und 1 Husaren-Regiment errichtete.«, HERMANN MEYNERT, *Geschichte der k. k. österreichischen Armee, ihrer Heranbildung und Organisation, so wie ihrer Schicksale, Thaten und Feldzüge, von der Frühesten bis auf die jetzige Zeit, IV. Geschichte des Kriegswesens und der Heerensverfassung in der österreichischen Monarchie vom Tode des Kaisers Leopold I. bis auf die gegenwärtige Zeit*, Wien, 1854., 25.

7 »(1746.) Durchlauchtigster Herzog. / Gnädigster Fürst, und höchst gebietender Herr Herr, / Euuer Hoch Fürstdurchl. werden unß nicht ungnädigst deuthen, daß wir unß unterfangen, Höchst deroselbten in unterh. demuetigster Submission vorzustellen, waß gestalten sich einige Liebhaber und Verehrer des Wunderthätigsten H(eilligen) Joannis Nepomuceni hervorgethan, und erkläret, gedachten Heilligen zu ehren ein kleine Cappellen im Westen aldahiesigen Kirchen, und zwar von der Loreta-Thür entgegen hinauß auf die Gassen aufmauern und bauen, auch darin einen Altar mehr besagtes Heilligen Joannis v. Nepomuk mache zu lass. zu welchem

ende dan unter anderen sich erkläret Benefactoribus ein einziger 100 Ducate also gleich hergeben und erlegen wollen. / Gleich wie aber die Aufmauer- und Erbauung obgenannter Capellen ohne vorhero von Euer Hochfürst durchl. ertheillendt gnädigsten Consens, welcher vor allen höchstnöhthig, und erforderlichst, keiner dringen zu geschehen, und vorgenommen zu wird vermag, sonderheitlichen, da solchs vorzuscheren, und etwas hinauß auf die Gassen zuführen, alleinig von Euer Hochfürst. Durchl. Höchsten Gnaden dependieret, alß haben wir in Ansehung dessen der unterhenigsten Zuversicht, und Hoffnug leben sollen, höchst dieselbten werden ein solch vermeinendes Gebeü, mittels der entweder selbst gnädigst ein zu nemmen beliebenden, oder sonsten an ordeneten Augenscheins gnädigst Bewilligen, und so thon von den Benefactoribus Gunst gefaster Intention nicht entgegen seyn, wohl aber solcher bestens gnädigst willfahren, in Erwegung, daß hiermit die Herzen denen Menschen zumehren Andachts-Eiffer angetrieben und die göttliche Ehre, durch und in seiner Heiligen befördert, auch sonst Zweifels ohne, niehmanden einges prajudicium hierdurch verübet noch einigen Schaden hingefueget werden, und zumahlen Euer Hochfürstl. Durchl. Höchsten Gnaden zu dergleichen Fällen besond. gewogen und geneigt seyete. / Alß haben wir hiermit worthl. demütigst bitten sollen, Höchst dieselbten geruhem gnädigst geruhen daß erdeithe kleine Gebeü der Capellen H. Joannis Nepomuceni obgemelter Mass hierauß auss die Gass zuführen, nicht allein zuerwilligen und zu gestatten, sondern auch dass hier in Falles, der weitheren Verhaltung halber, gnädigst zuetschieden. Dahin daß zu Höchsten Hulden, und gnad. Entschl. Demuthigst empfollen. / Euer Hochfürstl. Durchl. / Paterthl. Demuethigste SV. Guardian, und daß gesammte Convent ord. S. Francisci Strict. Obh. alda in Carlstatto // Decretum / Die Capelle zu Ehren des Heiligen Joh. Nepmc. kann auf den mir angezeichten Ort erbaut worden. / (J F) H.« AFSK, Archivium (bilj. 5), pp. 38–39. Najljepše zahvaljujem Danijeli Marjanić iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu na transkriptu i pomoći u prijevodu.

8 NEVEN KOVAČEV – SANJA LAZANIN, Princ Sachsen-Hildburghausen i reforme Vojne krajine u Hrvatskoj sredinom 18. stoljeća, u: *Zbornik Drage Roksandića* (ur. Damir Agičić – Hrvoje Petrić – Filip Šimetin Šegvić), Zagreb, 2019., 149–233. O razmjerima i posljedicama otpora prema preustroju u Karlovačkom generalatu vidjeti: ŽELJKO HOLJEVAC, *Brinjsko-lički ustanak 1746. godine*, Samobor, 2004.

9 RAINER EGGER, Joseph Friedrich Prinz von Sachsen-Hildburghausen, kaiserlicher Feldmarschall, u: *Allgemeine Deutsche Biographie*, XII, München, 1971., 395–397.

10 Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Schneiderov fotografski arhiv, sign. SFA-1276. ARTUR SCHNEIDER, Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1938., u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1937/38.*, 51 (1939.), 168–180. Natpis (s manjim razlikama) objavili su još RADOSLAV LOPAŠIĆ (bilj. 2), 121, i IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Natpisi sredovječni i novovjeki na cerkvah, javnih i privatnih sgradah i t. d. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891., 79.

11 AFSK, Archivium (bilj. 5), p. 323. Osim oslika Prokopija Godlera u svetištu, kapeli sv. Anuna te loretskoj kapeli – koje Archivium bilježi u crkvi u drugoj polovici 19. stoljeća – cijela je crkva od 1894. do 1899. godine obnovljena, jer je »tečajem vremena postala veoma trošna«, a potom ju je oslikao Marko Antonini. Iz tog su razdoblja vjerojatno četiri slikana medaljona na pandantivima ku-

pole kapele: Sv. Ćiril i Metod (SI), Sv. Katarina Aleksandrijska (SZ), Sv. Agneza / Janja (JI) i Sv. Ana podučava malu Mariju (JZ). AFSK, Archivium (bilj. 5), p. 275 (1857., Godler: »Sac. Sepulchrum, et Sanctuarium la (sic) fresco renovatum est«; 1858., Godler: »Nova imagines via s. Crucis«), p. 277 (1859., Godler: »tabulas horologii in turri«), p. 278 (1860., Godler: »26. lipnja započe slikati kapelu lauretansku /u crkvi/ br. Prokop«), p. 303 (1876., Godler, pripisano: »Kapelica sv. Antona /u crkvi/ izmalana je a fresco.«), p. 307 (Antonini, 1894. – 1899.: »Slikanje crkve preuzeo je Marko Antonini sa sjedištem u Zagrebu.«).

12

(VIGILIUS GREIDERER,) P. F. VIGILII GREIDERER ORDINIS MINORUM REFORMATORUM PROVINCLÆ TYROLENSIS D. LEOPOLDI CUSTODIS ACTUALIS, GERMANIA FRANCISCANA, SEU CHRONICON GEOGRAPHO–HISTORICUM ORDINIS S. P. FRANCISCI IN GERMANIA TRACTANS PRIMARIO DE PROVINCIIS ET DOMICILIIS DICTI ORDINIS SUB STEMMATE OBSERVANTIUM MILITANTIBUS, SECUNDARIO ETIAM DE ALIIS SUB JURISDICTIONE ALIORUM SUPERIORUM REPOSITIS. TOMUS I. GERMANIA FRANCISCANA ORIENTALI–AUSTRALIS, SEU CHRONICON GEOGRAPHO–HISTORICUM ORDINIS S. P. FRANCISCI IN GERMANIA ORIENTALI–AUSTRALI (...), OENIPONTE (Innsbruck), TYPIS JOANNIS THOMÆ NOBILIS DE TRATTNERN C. R. AULÆ TYPOGRAPHI ET BIBLIOPOLÆ. ANNO MDCCLXXVII. (1777.), 134. Za bibliografsku dopunu najljepše zahvaljujem recenzentskoj uputi.

13

GUNTHER ERICH ROTHENBERG, *Austrijska vojna granica u Hrvatskoj 1522–1747; Vojna granica u Hrvatskoj 1740–1881* (prev. Gojko Mišković), Zagreb, 2022. [prijevodi djela *The Austrian Military Border in Croatia*, 1960.; *The Military Border in Croatia 1740–1881. A Study of an Imperial Institution*, 1966.], 201–204.

14

Za ispravno čitanje imena također najljepše zahvaljujem recenzentskoj uputi.

15

U antičkom Rimu kohorte (lat. *cohors*) imale su različiti broj vojnika, do tisuću. Potpuni sastav konjaničke pukovnije je osamsto konjanika – to jest deset satnija (njem. *die Compagnie*) po osamdeset konjanika (*10 Compagnien zu 80 Köpfen*) i devet časnika: »1 Oberst, 1 Oberstleutnant, 1 Major, 1 Quartiermeister, 1 Auditor, 1 Kaplan, 1 Adjutant, 1 Regimentsfelscherer (und seine 6 Helfer), 1 Provost cum suis«. U popisu konjaničkih pukovnja carske vojske iz 1769. godine karlovačka pukovnja bila je zavedena pod brojem 40. HERMANN MEYNERT (bilj. 6), 49–51.

16

CONSTANT VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, XVIII., Wien, 1868., 391–392.

17

CONSTANT VON WURZBACH (bilj. 16), 384–398, genealoško stablo između stranica 396 i 397.

18

Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischer Länder (ur. Heribert Sturm), II./1, I–Ka, München – Wien, 1979., 679.

19

»Inwohner unseres Erbkönigreichs Croatien selbst ohne Schonung seines eigenen Vermögens zu unseren Feldkriegsdienstn tauglich zu machen sich eifrigst besterbt.«, CONSTANT VON WURZBACH (bilj. 16), 392.

20

ERNST HEINRICH KNESCHKE, *Deutsche Grafen-Haeuser der Gegenwart in heraldischer, historischer und genealogischer*

Beziehung, II, L–Z, Leipzig, 1853., 122–124 (crtež grofovskoga grba na 122).

21

»(1747.) Die 16 Maii quatuor Cabara (sic) equestris huiatis incltyi Generalatus militia insignia sub solemniss missæ decantatione à prænominato P. Guardiano benedicta fuerunt Honori Sancti Joannis Nepomuceni Martyris et prodigioni Thaumaturgi dicata.« AFSK, Archivium (bilj. 5), p. 40.

22

AFSK, Archivium (bilj. 5), p. 40.

23

AFSK, Archivium (bilj. 5), p. 41.

24

»(1854.) Capellam S. Joannis Nepomuceni C. R. Confiniarii Regiminis Sluniensis Patroni, ad suburbium Rakovac translata, et respective, é fundamentis erectam, die 16a mensis Maji ejusdem anni, habito prius ad copiosus populum, et jurisdictiones militares et civiles contru sermone, solemniter in Dei nomine benedixi.« AFSK, Archivium (bilj. 5), p. 273.

25

AFSK, Archivium (bilj. 5), p. 323. Nakon gradnje kapele na Rakovcu Archivium ne bilježi svečane proslave spomendana sv. Ivana Nepomuka u franjevačkoj crkvi i u bilješkama nema traga o tome što se događalo s kapelom u desetljećima do postava kipa Majke Božje Lurdske.

26

(BOHUSLAV BALBÍN,) VITA B. JOANNIS NEPOMUCENI, MARTYRIS, AUTHORE P. BOHUSLAVO BALBINO, SOC. JESU CONSCRIPTA, NUNC DENUO EDITA, ET ICONISMIS PRÆCIPUA BEATI ACTA EXHIBENTIBUS ILLUSTRATA, Scalpro & sumptibus JOANNIS ANDREÆ PFEFFEL, Cæsarei Chalcographi, AUGUSTÆ VINDELICORUM, Typis JOANNIS JACOBI LOTTERI, Anno 1725., knjižna ilustracija br. 16.

27

Atributivno suglasje nije postignuto. O osliku vidjeti: ANA LAVRIČ, Sv. Janez Nepomuk na odru ljubljanskega jezuitskega gledališča in podobe iz njegovega življenja v kapeli gradu Tuštanj, u: *Liturgia Theologia prima. Zbornik ob 80-letnici profesorja Marijana Smolika* (ur. Rajko Valenčič – Slavko Krajnc – Jože Faganel), Ljubljana – Celje, 2008., 431–446; BARBARA MUROVEC, Poslikava baročne grajske kapele sv. Janeza Nepomuka na Tuštanju, *Kronika*, 57/2 (2009.), 395–404; BLAŽ RESMAN, »Podpisi« svetnih naročnikov na sakralnih umetninah, u: *Profano v sakralnem. Študije o vizualizaciji posvetnih teženj in motivov v sakralni umetnosti* (ur. Mija Oter Gorenčič), Ljubljana, 2019., 131–146, 137.

28

Franc Jelovšek kršten je na spomendan sv. Franje Asiškoga (4. listopada 1700.) u Mengešu i njegovo je ime nosio. Za dobivanje slikarskih narudžbi Lilijana Žnidaršič Golec upozorila je na svećeničku bratovštinu sv. Mihovila u Jelovškovu rodnom Mengešu koja je okupljala članove sa šireg područja, a primala je i pridružene članove (*confoederati*) iz redova plemstva te druge laike, među kojima je bio i Francov otac Andrej Jelovšek, pridošlica iz Maribora i orguljaš u mengeškoj crkvi. LILIJANA ŽNIDARŠIČ GOLEC, Mnoge sledi bratovščine sv. Mihaela v Mengšu pri nastanku poslikav Franca Jelovška, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1 (2020.), 81–102.

29

DORIS BARIČEVIĆ, Una proposta di attribuzione a Francesco Robba, u: *Francesco Robba and the Venetian Sculpture of the Eighte-*

enth Century: papers from an international symposium (ur. Janez Höfler – Nataša Golob – Matej Klemenčič – Samo Štefanac), Ljubljana, 2000., 149–153; ANICA CEVC, *Valentin Metzinger*, Narodna galerija, Ljubljana, 2000., 206–209, 378; MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, *Barokno slikarstvo u hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2004., 85–89. Stanko Vurnik je u katalogu doktorske disertacije o Valentinu Metzingeru zabilježio još jedno djelo: »V istem samostanu (Karlovac) in to v cerkvi je slika sv. Janeza Nepomuka (130 × 280), povsem podobna Metzingerjevi novomeški kapiteljski, ki je vkljub preslikanju in napisu: phlx (nečitljivo) Frideric . . . Hamerl . . . 1852. morda Metzingerjevo delo.«, STANKO VURNIK, Metzingerjeva dela (pripr. Marijan Marolt), *Zbornik za umetnostno zgodovino*, XIII (1936.), 33–70, 55.

30
PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Samoboru*, Samobor – Virovitica, 1982., 66–69; MIRJANA REPANIĆ-BRAUN (bilj. 29), 272–276.

31
MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, Glavni oltar Andreja Kristofa Jelovška – primjer kasnobaroknog *trompe-l'oeil* slikarstva, u: Katarina Horvat-Levaj – Doris Baričević – Mirjana Repanić-Braun, *Akadska crkva sv. Katarine u Zagrebu*, Zagreb, 2011., 236–234.

32
IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb, 1858., 117.

33
VIKTOR STESKA, *Slovenska umjetnost. I. Slikarstvo*, Prevalje, 1927., o slikaru: 58–84, 62.

34
STANE MIKUŽ, Ilovšek Franc, baročni slikar 1700–1764, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, XVI./1–4 (1939.–1940.), 1–61; STANE MIKUŽ, Slogovni razvoj umetnosti Franca Ilovška (1700–1764), *Dom in svet*, 1–2/54 (1942.), 36–42; 3–4/54 (1942.), 111–116; 5–6/54 (1942.), 180–186; 7–10/54 (1942.), 273–282.

35
GIUSEPPE BERGAMINI, *Giulio Quaglio*, Tavagnacco (Udine), 1994.

36
Nakon oslika svetišta, kupole te svoda lađe i sakristije katedrale sv. Nikole (1703. – 1706.), Quaglio se vratio u Ljubljani 1721. godine kako bi uz pomoć sina Rafaela i radionice oslikao šest bočnih kapela lađe, prikazao četiri crkvena naučitelja u transeptu te potom oslikao i knjižnicu Bogoslovnog sjemeništa (slv. Semeniška knjižnica). GIUSEPPE BERGAMINI (bilj. 35), 53–54, 172–187, 254–259; ANA LAVRIČ, Umetnostna podoba stolnice ob posvetitv, u: *Stolnica sv. Nikolaja v Ljubljani: 1707* (ur. Metod Benedik), Ljubljana – Celje, 2008., 188–229.

37
STANE MIKUŽ (bilj. 34, 1942.), 31.

38
STANE MIKUŽ (bilj. 34, 1942.), 275. Najljepše zahvaljujem kolegici Heleni Seražin iz Umetnostnozgodovinskoga inštituta Franceta Steleta (ZRC SAZU) u Ljubljani na fotografijama 9 i 10.

39
FERDINAND ŠERBELJ, *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris pozno-baročnega slikarstva na Kranjskem*, Ljubljana, 2011., 17.

40
THOMAS JOHANNES KUPFERSCHMIED, *Stucco finto oder der Maler als "Stukkator". Der fingierte Stuck von Egid Schor bis zu Januarius Zick*, München, 1995., 65–67.

41
STANE MIKUŽ (bilj. 34, 1942.), 181. O razdvajanju slikanoga i stvarnoga prostora vidjeti: HERMANN BAUER, *Der Himmel im Rokoko: Das Fresco im deutschen Kirchenraum des 18. Jahrhunderts*, Regensburg, 1965., 11.

42
HELENA SERAŽIN, Krištof Lovrenc Flachenfeld – naročnik dveh Jelovšekovih slikanih oltarjev, *Acta historiae artis Slovenica*, 3 (1998.), 73–86 (75).

43
O političkim posebnostima njegove pobožnosti u Češkoj vidjeti: JOHANNA VON HERZOGENBERG – RAIMUND PALACZEK, Johannes von Nepomuk, u: *Die Landespatrone der böhmischen Länder. Geschichte – Verehrung – Gegenwart* (ur. Stefan Samerski), Paderborn – München – Wien – Zürich, 2009., 109–122.

44
COLLECTIO EPISTOLARUM Ad Sanctissimum in Christo Patrem, ET DOMINUM CLEMENTEM XI. Pont. Optimum Max. NEC NON Ad Sac. Rituum Congregationem PRO CAUSA Canonizationis, seu Declarationis Martyrii B. JOANNIS NEPOMUCENI Olim Canonici Metropolitanæ Pragæ, u: *ACTA UTRISQUE PROCESSUS IN CAUSA CANONISATIONIS BEATI JOANNIS NEPOMUCENI MARTYRIS* (...), VIENÆ AUSTRIÆ, Typis & Sumptibus Joannis Baptistæ Schilgen, Universitatis Typographi, ANNO MDCCXXI. (1721.), 247–296.

45
(CESARE BARONIO et al.) *MARTYROLOGIUM ROMANUM GREGORII XIII. JUSSU EDITUM, URBANI VIII. ET CLEMENTIS X. Auctoritate recognitum. EDITIO NOVISSIMA A SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO BENEDICTO XIV. PONTIFICE MAXIMO* (...) *IN QUA NONNULLA SANCTORUM NOMINA in præteritis Editionibus omissa supplentur; Alia item SANCTORUM & BEATORUM NOMINA ex integro adduntur*, VENETHIS, EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA, MDCCXLIX (1749.), 88. Nakon početnih izdanja pape Grgura XIII. (1583., 1584.) i novog izdanja pape Urbana VIII. (1630.), prvo revidirano izdanje nakon kanonizacije sv. Ivana Nepomuka dao je prirediti – a dijelom u njemu i sam proveo redaktorske i uredničke zahvate (uzimajući u obzir *Acta sanctorum* i nove kanonizacije) – papa Benedikt XIV. Objavljeno je u Rimu 1748. godine, a potom i u drugim sredinama, pa se katkada navodi i kao »izdanje iz 1749. godine«. Bilo je u uporabi do 2001. godine, kada je objavljeno novo izdanje u duhu Drugoga vatikanskog sabora. Dodaci novih svetaca koji se javljaju u povremenim izdanjima Rimskog martirologija između onih službenih nisu uvijek sustavno provedeni i ovisе o maru izdavača. GABRIELE MARINO, *Approaching the Martyrologium Romanum: A semiotic perspective*, *Lexia. Rivista di semiotica*, 31–32 (2018.), 175–215.

46
Temeljna studija Anne Coreth, objavljena u dva njemačka izdanja (1959.; 1982.), dugotrajni je utjecaj potvrdila engleskim prijevodom (ANNA CORETH, *Pietas Austriaca* [prev. William D. Bowmann i Anna Maria Leitgeb/, West Lafayette, 2004.), a među brojnim istraživačima koji je slijede ističe se Marie-Elizabeth Ducreux s analizom te vjersko-političke pojave, različitom u pojedinim dijelovima Monarhije. MARIE-ELIZABETH DUCREUX, *Emperors, Kingdoms, Territories: multiple versions of the Pietas Austriaca*, *The Catholic Historical Review*, 97, 2 (2011.), 276–304.

47
»16 (Veliki traven 1756.) Gospodin Biskup Ferencz Thauszy zosebuinum Processium Goszpode Kaptolom, i druge Poglavit, Redovnikov, i vnosine lyudcztva vu sztolnu Czirkvu Szv. Steffana

posztavil je oszebuinu Reliquiu od Jezika Szv. Ivana Nepomucena od G. Bana Carola de Bathiannyoi (*sic*) prikazanu. Prodestvo od vszeh hvaljeno nad tem je imal Ivan Paxi, Kanonik Zagrebecki, Opat i Præpust Zachessenszki.« (Nikola Laurenčić, Baltazar Adam Krčelić,) *PRIDAVEK KRONIKE Illiti ZPOMENKA Pripecheny Od leta po Narodnyu Kristussevom MDCCXLIV. do leta MDCCLXI. Zebran, razlosen, i na pervo dan po jednom MASNIKU TOVARUSTVA JESUSSEVOGA. Stampan z-sztroskom Ferencza Zerausheg Knigo-Vescza vu Zagrebu, Pri Cajetanu, Ferenczu Hârl, preszlavnoga Kralyevszta Horvatzkoga Szlovo-Pritiszkauczu, s. a.*

(1762.), 61. Spomenuti relikvijar u katedrali nije istovjetan onome koji posjeduje župa sv. Ivana Nepomuka u Stupniku, iako je i on stigao, kao i katedralni, *via* Beč. TANJA TRŠKA MIKLOŠIĆ, Prilog poznavanju zidnog oslika u crkvi sv. Ivana Nepomuka u Stupniku, *Peristil*, 54 (2011.), 167–176 (167, 174).

48

VLASTA ZAJEC, Oltari i crkveni namještaj iz druge polovine 18. stoljeća, u: *Požeška katedrala* (ur. Katarina Horvat-Levaj), Požega – Zagreb, 2022., 98–147 (121–122).

Summary

Sanja Cvetnić

Franc Jelovšek and the Recently Discovered Murals in the Chapel of St John of Nepomuk (1749) in the Franciscan Church of the Holy Trinity in Karlovac

In 2019, Baroque murals were discovered in the Franciscan Church of the Holy Trinity in Karlovac, specifically in the chapel constructed in 1748. Initially, the chapel was dedicated to St John of Nepomuk, but in 1904, the dedication changed to Our Lady of Lourdes. The chronicle of the Franciscan monastery (*Archivium*) in Karlovac preserves the decision of the Karlovac cavalymen to choose St John of Nepomuk (1746) as their patron saint. Subsequently, the Franciscan guardian and friars requested permission from the general of the Karlovac Generalate to construct a chapel, and the request was sent and approved in the same year. A memorial plaque placed at the chapel's entrance, engraved with the year of construction (1748) and the names of the donors, Feldmarschall Joseph Maria Friedrich Wilhelm Hollandinus von Sachsen-Hildburghausen and the "Illyrian" cavalymen, also mentions their commander (*cohorts chiliarcha*), Maximilian Josef Baron Mitrowsky von Mitrowitz und Nemyschl. His coat of arms, name, and military rank (*Vice-Colonello*) are represented inside the chapel. The Karlovac *Archivium*

further notes that the murals in the chapel were completed in 1749. Fragments discovered in the upper section of the wall and in the dome allow for a partial reconstruction of the paintings: on the south wall, it was *St John of Nepomuk in front of King Wenceslaus (Václav IV)*, on the opposing north side, the *Martyrdom of St John of Nepomuk*, and in the dome, the *Heavenly Celebration of St John of Nepomuk* (?). Analogies with paintings from the 1740s in Štepanja Vas (1744), the Ajman castle near Škofja Loka (1739–1746), and Skaručna (1748) indicate Franc Jelovšek (Mengeš, October 4, 1700 – Ljubljana, May 31, 1764) as the artist. Veneration of St John of Nepomuk after his canonization (1729), particularly promoted by the Habsburg rulers, was part of the cults and religious practices known as *pietas Austriaca*, adherence to which was increasingly seen as a sign of loyalty to the dynasty, crucial during the wars of Austrian succession.

Keywords: Franc Jelovšek, Karlovac, Franciscan church, St John of Nepomuk, Baroque painting, *pietas Austriaca*